Grau en Filosofia, Política i Economia

Curs acadèmic 2021-2022

L'IMPACTE DE LA GENTRIFICACIÓ EN LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA A BARCELONA

Resum

L'objectiu d'aquesta investigació és determinar si les dinàmiques que subjauen en la relació entre la gentrificació i la participació política s'apliquen al cas de la ciutat de Barcelona. Es partirà de dues hipòtesis contraposades referents a les teories de la mobilització i la desmobilització en situacions de gentrificació. Per primera vegada en la literatura sobre aquest fenomen s'ha elaborat un Índex de Risc de Gentrificació per barris, el qual s'usarà com a variable independent. Paral·lelament, a partir de les preguntes d'una enquesta sobre participació política a Barcelona, s'han creat dos índexs sobre participació política no electoral que s'empraran com a variables dependents. S'ha realitzat una regressió lineal orientada a estimar l'impacte de la gentrificació en la participació política a la ciutat comtal. Els resultats evidencien la dificultat d'estimar els efectes de la gentrificació en un context on aquesta actua feblement. En aquesta línia, s'ha particularitzat el fenomen al cas de Barcelona i s'ha incidit en les diferències contextuals que provoquen aquesta residualitat en l'impacte.

Paraules clau: Gentrificació, participació política, mobilització, desmobilització, capital social, turistificació.

Índex

Introducció 4
Tres aspectes de la gentrificació 6
Hipòtesis: les teories de la mobilització i la desmobilització 7
L'efecte desmobilitzador 7
L'efecte mobilitzador 8
Hipòtesis 9
La gentrificació a Barcelona 10
La substitució d'usos: la gentrificació comercial 11
L'extinció d'usos: els fons d'inversió 12
El perfil dels gentrificadors 12
Metodologia 14
Variable independent: la gentrificació 14
L'índex de risc de gentrificació 14
Variable dependent: la participació política 19
L'índex de manifestacions 19
L'índex de noves formes de participació política 20
Unitats d'anàlisi 22
Variables de control 22
Resultats 23
Discussió: gentrificació o turistificació 26
Conclusions 28
Bibliografia 32
Annexos 38

INTRODUCCIÓ

La gentrificació es defineix com el procés pel qual els residents d'un barri amb escassos recursos econòmics són desplaçats per altres residents amb més ingressos (Glass, 1964). De manera més completa, Smith i Williams es refereixen a aquest terme com "*la rehabilitació d'un barri degradat de classe obrera i la conseqüent transformació de l'àrea en un barri de classe mitjana*" (Smith i Williams, 1986: 1). Per tant, es tracta d'un fenomen que expulsa del barri els residents més vulnerables mitjançant l'increment de preus tant de l'habitatge com de la vida en general.

Pel que fa a la participació política, aquesta pot ser definida de moltes formes, mesurada mitjançant multitud de mètodes i estudiada en unitats geogràfiques diverses. No obstant, convé distingir-ne dues formes diferenciades: l'electoral i la no electoral. La primera fa referència a la forma més convencional i institucionalitzada de participació política: votar en unes eleccions, mentre que la segona inclou un ampli espectre d'accions com ara l'associacionisme, la militància, assistir a un míting, signar una petició, secundar una vaga, participar en un consell de barri o acudir a una manifestació, entre d'altres (Michener i Wong, 2018). En aquesta investigació s'analitzarà únicament la participació política no electoral, per dos motius: en primer lloc, per la dificultat d'aïllar l'efecte de la gentrificació en la participació política electoral i, en segon lloc, per la major presència de l'efecte del context social en els actes interactius (Huckfeldt, 1979).

L'objectiu principal d'aquesta investigació és observar fins quin punt els mecanismes i dinàmiques que subjauen en l'impacte de la gentrificació en la participació política s'apliquen al cas de la ciutat de Barcelona. En un moment on aquest fenomen en auge preocupa cada vegada més tant als ciutadans com als poders públics de la ciutat, l'anàlisi de les seves implicacions esdevé quelcom necessari per tal de predir potencials solucions; en aquest sentit, la seva influència en els ciutadans com a subjectes polítics pren especial rellevància.

Arribat aquest punt, convé destacar la importància de la gentrificació en els contextos espanyol i barceloní. A Espanya, els preus de l'habitatge van experimentar una caiguda substancial després de la crisi financera del 2008. No obstant, recentment s'ha viscut una escalada de preus que arriba al 50% des del 2014 (De los Llanos i López Rodríguez, 2019). Això, sumat al progressiu canvi en el règim de tinença de la propietat al lloguer, ha fet augmentar el nombre d'espais exclusius i excloents a la ciutat de Barcelona, contribuint a una creixent inseguretat residencial (López-Gay i Sales, 2020).

L'estudi de la gentrificació s'ha abordat, majoritàriament, des de les disciplines de l'urbanisme i la demografia, mentre que les ciències polítiques han quedat relegades a un segon pla (Cocola-Gant i López-Gay, 2020; López-Gay i Sales, 2020). De la mateixa manera, la majoria d'estudis publicats se centren en la seva identificació més que no pas en les conseqüències que se'n deriven (Bravo, 2018; Hochstenbach et al., 2015). La literatura existent referent a l'impacte de la gentrificació en la participació política, a banda d'escassa, s'emmarca en un context anglosaxó; més concretament, en les ciutats estatunidenques (Bridge, 2006; Fraser, 2004; Haspel i Knotts, 2006; Michener i Wong, 2018). No es té constància d'estudis sobre aquest tema a nivell europeu, i encara menys a nivell espanyol o de Barcelona. Així doncs, aquesta investigació representa un primer pas dins els estudis sobre gentrificació a Europa pel que fa a la importància no només d'identificar-la, sinó també d'estimar-ne l'impacte sobre els ciutadans; a més, ofereix el suficient rerefons teòric com per instar a l'establiment de tipologies diferenciades de gentrificació per tal d'emmarcar contextualment aquest impacte.

No existeix un consens entre els autors que han tractat l'impacte de la gentrificació en la participació política. La majoria d'aquests estudis giren entorn les teories de la mobilització i la desmobilització. D'una banda, els defensors de la primera argumenten que la gentrificació incrementa el compromís polític dels residents. Pressionats per les forces econòmiques que els expulsen del barri, aquests veïns unirien forces i s'implicarien políticament en un exercici de defensa del seu espai (Martin, 2007; Robinson, 1995). D'altra banda, els partidaris de la teoria de la desmobilització sostenen que el desplaçament produït per la gentrificació debilita les xarxes socials, el capital social i les institucions del barri, repercutint en un descens del nivell de participació política dels seus veïns (Fraser, 2004; Newman et al., 2016). Així doncs, partint d'aquestes dues expectatives teòriques, s'estudiarà quina és la dinàmica més freqüent (mobilitzadora o desmobilitzadora) en els barris de Barcelona que es troben sota les pressions de la gentrificació; o, cosa equivalent, quina és la resposta política dels barcelonins i barcelonines davant d'aquest fenomen.

En aquesta línia, s'ha realitzat una regressió lineal amb l'objectiu de determinar l'impacte del risc de gentrificació (variable independent) en la participació política no electoral (variable dependent) a Barcelona entre els anys 2015 i 2016. A tal efecte, s'ha elaborat un Índex de Risc de Gentrificació (IRG) per barris a partir d'indicadors publicats per l'Oficina Municipal de Dades de l'Ajuntament de Barcelona. És la primera vegada que es crea un índex d'aquesta tipologia, i permetrà identificar els barris que es troben en una situació de potencial risc d'incórrer en un procés gentrificador. A més, s'han creat dos índexs per a la variable dependent:

l'Índex de Manifestacions (IM) i l'Índex de Noves Formes de Participació (INFP). Aquests s'han extret d'una enquesta estratificada per barris realitzada a una mostra de ciutadans de Barcelona en el marc de la investigació "*Emerging Modes of Political Protest: Paths to Political Inclusion*" (Anduiza, 2016).

Dels principals resultats obtinguts se'n pot extreure la dificultat d'estimar qualsevol impacte derivat de la gentrificació a la ciutat de Barcelona. Això es deu a les particularitats que el fenomen presenta en aquest context geogràfic específic, essent la més destacable la feblesa amb què actua en termes d'impacte sobre la població.

En el següent apartat es presentaran tres aspectes de la gentrificació que ajudaran a conceptualitzar-la. Seguidament, es partirà d'una anàlisi de la literatura existent sobre gentrificació i participació política per desenvolupar les teories de la mobilització i la desmobilització. A continuació, es presentaran les especificitats barcelonines quant al fenomen d'estudi. En acabat, es presentarà la metodologia emprada i els resultats de la regressió. Finalment, al darrer apartat s'exposarà una comparativa contextual de la gentrificació a les ciutats estatunidenques i Barcelona, emfatitzant les diferències a nivell d'impacte sobre la població que se'n deriven.

TRES ASPECTES DE LA GENTRIFICACIÓ

Abans de desenvolupar les teories de la mobilització i la desmobilització, convé conceptualitzar adequadament el fenomen de la gentrificació més enllà de la definició aportada a la introducció. En aquest sentit, cal destacar-ne tres aspectes que, tot i no aplicar-se a la totalitat dels contextos, representen un bon exemple de la multidimensionalitat del fenomen i de les diferents perspectives des de les quals es pot abordar. Són les següents:

La gentrificació *pública*. Existeix un ampli consens entre els autors experts en aquest fenomen pel que fa a la seva consideració com un producte de la lògica política neoliberal. Així, tot i que el capital privat n'és el causant principal, el beneplàcit del sector públic esdevé un factor clau. Per exemple, un ajuntament pot canalitzar fons estatals destinats a impulsar la inversió privada en un determinat barri, servint als interessos de les elits (Fraser, 2004). En altres casos, la gentrificació pot ser propiciada per l'Estat a través de polítiques urbanes orientades a fer de la ciutat un lloc segur per a les classes mitjanes mitjançant el desplaçament d'elements i població "indesitjables" (Smith, 1996).

La gentrificació *creativa*. Freqüentment, la gentrificació s'ha associat a l'arribada a les zones més desafavorides de l'anomenada "classe creativa", individus amb un alt nivell de capital

cultural. Sharon Zukin sosté que aquest capital cultural s'acaba convertint en capital econòmic, materialitzant d'aquesta manera el procés gentrificador (Zukin, 1995). En aquest sentit, la bohèmia creativa genera una reputació al barri que atrau l'interès de professionals qualificats de classe mitjana. A tall d'exemple, Sánchez-Moral sosté que tant Barcelona com Madrid han experimentat un creixement substantiu de les activitats econòmiques creatives i intensives en coneixement, especialment després de la crisi del 2008 (Sánchez-Moral et al, 2019).

La gentrificació *social*. La gentrificació implica una reestructuració de l'espai econòmic; no obstant, també comporta una reestructuració de l'espai social i polític (Jessop, 2002). Aquí entra en joc el concepte de *desplaçament social*[1], definit per Chernoff com "*el desplaçament d'un grup per un altre, en una àrea geogràfica relativament delimitada, en termes de prestigi i poder*" (Chernoff, 1980: 204).

HIPÒTESIS: LES TEORIES DE LA MOBILITZACIÓ I LA DESMOBILITZACIÓ

El capital social resulta clau per entendre tant la teoria de la mobilització com la de la desmobilització. Putnam conceptualitza aquest terme com "*les característiques de la vida social -xarxes, normes i confiança- que permeten als participants actuar conjuntament d'una manera efectiva per perseguir objectius comuns*" (Putnam, 1995: 664-65). El capital social està íntimament relacionat amb la "capacitat comunitària", un concepte multidimensional que inclou el sentiment de comunitat, el nivell de compromís entre els membres de la mateixa, l'habilitat per resoldre problemes i l'accés als recursos. Aquestes dimensions influeixen en un nivell individual (habilitats, coneixement i participació), organitzatiu (institucions comunitàries que proveeixen béns i serveis) i de xarxa (capital social o patrons de relació entre individus i organitzacions dins i fora del barri) (Fraser et al., 2003).

L'EFECTE DESMOBILITZADOR

Els acadèmics del capital social argumenten que la confiança entre els veïns exerceix una funció de "lubricant social" que facilita l'acció col·lectiva perquè promou les expectacions de reciprocitat (Campbell, 2006; Putnam, 2001). Els partidaris de la teoria de la desmobilització sostenen que, en un context gentrificador, aquesta confiança es veuria esmorteïda a causa de l'amenaça d'apropiació i desplaçament que l'entrada de nous residents representa. La incertesa sobre el futur de la comunitat derivaria en una incertesa sobre el futur d'un mateix dins d'aquesta, la qual cosa conduiria a un sentiment de marginalitat política. En última instància, el

[1] En la literatura sobre gentrificació, aquest terme és intercanviable per *desplaçament polític*.

resultat seria el desempoderament i la desmobilització, tant pel que fa a les activitats polítiques del barri com a la política en general (Newman et al., 2016).

L'anteriorment mencionat pren una major notorietat als barris de majoria afroamericana. Allà, l'assistència a l'església juga un paper fonamental en la formació del capital social i el conseqüent increment en la participació política (Liu et al., 2009). En aquests contextos, els assistents tenen l'oportunitat de desenvolupar activitats cíviques que després utilitzen a l'escena política, com ara escriure cartes, fer discursos o prendre decisions (Coleman, 2003; Harris, 1999; Verba et al., 1993; Wald, 2003). Els concurrents d'aquestes "esglésies negres", altament polititzades, són més propensos a unir-se a organitzacions polítiques, tenen una visió més optimista de l'eficàcia política i voten en major mesura que la resta d'afroamericans (Reese i Brown, 1995; Walton, 1985).

En línia amb la teoria de la desmobilització, i donada la importància que el capital social exerceix en la participació política, no resulta sorprenent que la gentrificació, en la mesura en què debilita els llaços socials i la confiança interpersonal, minimitzi els nivells de participació política d'una comunitat. A més, el desplaçament polític ocorre quan, dins les organitzacions socials del barri (esglésies, comunitats de veïns, organitzacions cíviques...), els antics residents es veuen superats en nombre pels nous (Auger, 1979; Betancur, 2002; Cordova, 1991; Fraser, 2004; Levy i Cybriwsky, 1980), conduint a la marginalitat política i desempoderament dels primers.

En addició al debilitament del capital social i de les institucions que el fomenten, la teoria de la desmobilització també beu de la reducció en la participació política provocada per la pressió econòmica exercida als residents, dues variables considerades inversament proporcionals per nombrosos estudis (Rosenstone, 1982; Scholzman et al., 1993; Verba et al., 1995). A més, en tractar-se d'un procés espaiat en el temps i sovint imperceptible, la gentrificació no és un fenomen que estimuli una resposta unitària dels veïns (Henig, 1982).

L'EFECTE MOBILITZADOR

El principal argument a favor de la teoria de la mobilització és la utilització de l'exclusió social i del mercat com un recurs mobilitzador a l'abast de les comunitats (Orr, 1999). Així, els veïns emprendrien l'acció política com a resposta a les pressions exercides per la gentrificació.

En aquesta línia, en un estudi qualitatiu sobre l'impacte de la gentrificació als barris d'Atlanta, Leslie Martin posa el focus en el desplaçament polític com a recurs mobilitzador (Martin, 2007). Dos dels casos analitzats per l'autora són els barris de Lakeside i Belleview, altament

gentrificats i amb un fort teixit associatiu. Els seus veïns, en vista de l'arribada de nous residents i de la situació de desplaçament polític que ja havia succeït en altres barris de la ciutat, van decidir organitzar-se al voltant d'associacions veïnals. Els antics residents mostraven preocupació per la pèrdua de poder i d'influència en les decisions que afectaven la comunitat. A aquest efecte, i per tal d'evitar les ambicions de lideratge dels nouvinguts, van ser molt curosos a l'hora d'assignar-los els rols dins les associacions. En definitiva, ambdós casos reforcen la teoria de la mobilització en tant que els residents es van unir per afrontar el desplaçament polític provocat per la gentrificació.

Tal com s'ha vist als casos de Lakeside i Belleview, la construcció d'una comunitat entre els veïns residents pot servir per atenuar allò que, d'una altra manera, serien els capritxos del mercat (Fraser et al., 2003). No obstant, la participació activa del veïnat no sempre s'orienta a lluitar contra les conseqüències de la gentrificació. Fer rondes nocturnes per incrementar la seguretat, participar en projectes d'embelliment de la zona o proveir determinats serveis socials són accions que, tot i que de manera involuntària, contribueixen a crear les condicions necessàries per a l'entrada de capital privat (Fraser, 2004). En aquest cas, la participació col·lectiva dels residents no estaria encaminada a lluitar contra la gentrificació, sinó a fomentar-la. A més, cal no oblidar la manera en què el context polític-econòmic configura el moviment comunitari. En aquest sentit, les elits polítiques i econòmiques poden prioritzar determinades formes de participació cívica sobre d'altres, reconfigurant les relacions entre la societat civil, l'Estat i el sector privat per tal que aquestes condueixin a una expansió de les forces del mercat (Mayer, 2003).

HIPÒTESIS

Abans d'exposar les hipòtesis de la investigació, convé fer un apunt metodològic referent al tipus de participació política escollit. En els estudis sobre gentrificació i participació política (i, en general, en qualsevol estudi de participació política) convé diferenciar entre el comportament electoral i el no electoral (Michener i Wong, 2018). Per a aquesta investigació s'ha optat per considerar únicament la segona tipologia, ja que es preveu un biaix en el comportament electoral causat per la importància atorgada a l'eix nacional per part de la ciutadania. És a dir, el vot estaria en gran mesura motivat pel grau de preferència per la independència de Catalunya, fins i tot en les eleccions municipals, i resultaria complicat aïllar l'efecte de la gentrificació en la participació electoral.

A més, l'efecte del context social és més pronunciat en activitats polítiques que requereixen interacció social (Huckfeldt, 1979). Per tant, s'espera que les pressions exercides pel fenomen d'estudi provoquin un canvi actitudinal en els afectats que es canalitzi a través d'un increment o decrement en actes participatius i interactius tals com els recollits als índexs que s'exposaran a l'apartat 5: manifestacions, acudir a consells de barri, participar en cassolades, signar peticions, etc., no pas que afecti al fet de votar o no, o de votar a segons qui, en unes eleccions.

Així doncs, aquesta investigació partirà de dues hipòtesis contraposades pel que fa a l'impacte de la gentrificació en la participació política:

Hipòtesi 1 (mobilització): A Barcelona, com més alt és el risc de gentrificació d'un barri, més alt és el nivell de participació política no electoral dels seus veïns.

Segons aquesta hipòtesi, en una situació de gentrificació, el capital social ja existent en la comunitat s'accentuaria en un acte de defensa de l'espai. Això es traduiria en una agrupació dels veïns en associacions de barri per tal de fer front als potencials efectes nocius del fenomen, materialitzant així un increment en l'acció política des d'una perspectiva no electoral.

Hipòtesi 2 (desmobilització): A Barcelona, com més alt és el risc de gentrificació d'un barri, més baix és el nivell de participació política no electoral dels seus veïns.

Segons aquesta hipòtesi, el capital social dels residents es veuria atenuat a causa de l'amenaça de desplaçament provocada per la gentrificació. L'arribada de nouvinguts provocaria un afebliment dels llaços relacionals entre els veïns del barri, el qual conduiria a un sentiment generalitzat de marginalitat política. Aquest repercutiria, en última instància, en un descens en el grau de politització dels residents que dificultaria la seva adhesió a actes participatius i interactius tals com les manifestacions. A més, les pressions econòmiques derivades de la gentrificació conduirien a la indisponiblitat d'un recurs tan decisiu per a la mobilització com són els diners (Famhy, 1999).

LA GENTRIFICACIÓ A BARCELONA

La gentrificació d'avui en dia a Barcelona res té a veure amb la viscuda fa temps. Al llarg de les dues darreres dècades del S.XX, i en el marc de les remodelacions urbanístiques planejades de cara a la celebració de les Olimpíades de 1992, barris com el Born o el Raval van patir importants transformacions. La fundació del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) l'any 1994 i del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA) l'any 1995, així com l'obertura de la Rambla del Raval l'any 2000, van atraure joves de l'anomenada "classe

creativa" que van protagonitzar un procés de gentrificació a través de la transformació del capital cultural en econòmic (Zukin, 1995). Així doncs, els barris de Ciutat Vella van incórrer en un procés de gentrificació que es podria anomenar "clàssic", el qual va provocar l'alça dels preus de l'habitatge i el comerç i va expulsar la part més desafavorida del teixit social original (Bravo, 2018).

Aquests tipus de gentrificació, conceptualitzada com la substitució de la classe obrera per la classe mitjana en centres històrics prèviament degradats, va experimentar una transformació a Espanya a partir de la crisi financera de 2008, quan es va expandir a barris igualment cèntrics però que s'havien mantingut al marge d'aquest fenomen fins el moment (Di Feliciantonio i Salvati, 2015; López-Gay et al., 2020; Rontos et al., 2016).

La gentrificació actual a Barcelona s'ha d'entendre en el marc de la globalització. En paraules de Bravo (2018), no s'està produint una substitució dels usuaris, sinó una substitució o extinció dels usos. Avui en dia, el fenomen de la gentrificació a la ciutat comtal està intrínsecament relacionat amb conceptes com *turistificació*, *gentrificació comercial*, *lifestyle migrants*, *Erasmus*, *vendes online* o *nòmades digitals*. Els següents subapartats tractaran les tres característiques principals de la gentrificació contemporània a Barcelona.

LA SUBSTITUCIÓ D'USOS: LA GENTRIFICACIÓ COMERCIAL

S'entén per gentrificació comercial "*els processos pels quals establiments amb productes assequibles per a població de baixos ingressos estan sent desplaçats, en els barris gentrificats, per establiments adreçats a consumidors de classe mitjana i alta*" (Fresnillo, 2018: 3). És l'anomenada *hipsterització* del teixit comercial (Ajuntament de Barcelona, 2018), caracteritzada per la substitució dels antics establiments per botigues de disseny, boutiques, galeries, establiments d'aliments ecològics i gourmet, franquícies... (Hernández, 2016).

Aquest fenomen no es pot deslligar de la turistificació[2], ja que els turistes també formen part d'aquestes classes mitjanes que fomenten l'obertura de comerços per satisfer les seves demandes d'alt capital cultural i valors cosmopolites (Hernández, 2016). Una de les conseqüències de la substitució d'una clientela arrelada per una clientela flotant és la pèrdua dels valors que caracteritzen el comerç de proximitat, com ara la confiança, la coneixença o el tracte familiar.

[2] S'entén per turistificació "*el procés de convertir en turística una zona geogràfica, comercial o històrica, un fet social o cultural, un producte, etc.*" (Font: TermCat).

Així com la gentrificació comercial no es pot desunir del fenomen de la turistificació, tampoc ho pot fer del de les vendes online, pel qual plataformes tals com Amazon han afeblit l'activitat del petit comerç (Bravo, 2018).

Resulta especialment preocupant el cercle viciós en el qual està immers aquest fenomen. L'expulsió del veïnat provoca l'adaptació dels comerciants a les necessitats dels nous residents amb un estatus socioeconòmic major, quelcom que al seu torn provoca l'expulsió dels veïns originaris per la inassequibilitat de les activitats comercials del barri (Fresnillo, 2018).

En definitiva, si aquest apartat ha tractat sobre la substitució d'usos que mencionava Bravo, el següent versarà sobre l'extinció d'aquests usos.

L'EXTINCIÓ D'USOS: ELS FONS D'INVERSIÓ

L'extinció d'usos fa referència a la compra d'immobles residencials i comercials per part d'inversors globals avesats a l'especulació. Aquests individus no pretenen donar cap ús a les propietats que adquireixen, per la qual cosa no mobilitzen els seus actius en el mercat de lloguer ni en el de l'oferta turística, sinó que únicament cerquen l'estabilitat o el rendiment del seu capital (Bravo, 2018).

Es tracta d'una conseqüència que, tot i que indesitjada, pot ser promoguda pel sector públic. En aquest sentit, la *Ley 14/2013, de 27 de septiembre, de apoyo a los emprendedores y su internacionalización* (BOE, 2013), aprovada durant el mandat de Mariano Rajoy, no va aconseguir estimular la indústria ni la innovació, sinó que les inversions externes es van destinar al mercat immobiliari en el marc d'aquest tipus de pràctiques (Bravo, 2018).

Així doncs, el buidat d'edificis sencers és al què es refereix Bravo quan utilitza el terme "extinció d'usos", un fenomen propiciat, de la mateixa manera que la gentrificació comercial, per les dinàmiques de la internacionalització i la globalització.

EL PERFIL DELS GENTRIFICADORS

Així com abans s'ha esmentat la variació en el patró geogràfic de la gentrificació a Barcelona a partir del 2008, el perfil dels gentrificadors també va canviar a partir de la crisi, especialment a partir de l'inici de la recuperació econòmica l'any 2013. Si abans els principals gentrificadors eren residents de la pròpia ciutat, ara són estrangers; de la mateixa manera, si la immigració prèvia a la crisi estava caracteritzada per població poc qualificada provinent de Llatinoamèrica i Àfrica, avui en dia són gent qualificada, de classe mitjana i provinents de països de la resta d'Europa i els Estats Units (López-Gay et al., 2020).

És en aquest context on apareix la gentrificació transnacional, entesa com "*el procés de canvi d'un barri en el qual els nouvinguts amb un estatus socioeconòmic superior són immigrants de l'Occident industrialitzat que es reallotgen en ciutats de regions menys desenvolupades*" (Wachsmuth, 2016: 4). El rol d'aquests immigrants transnacionals en els processos de gentrificació és especialment rellevant en el context de les ciutats de l'Europa Meridional (Cocola-Gant i López-Gay, 2020).

De la immigració transnacional se'n deriven dos conceptes: la *lifestyle migration* i els nòmades digitals. La *lifestyle migration*, o migració per estil de vida, es defineix com "*la mobilitat espacial d'individus relativament adinerats de totes les edats, que es traslladen a temps parcial o total a llocs que ofereixen, per diversos motius, una millor qualitat de vida*" (Benson i O'reilly, 2009). Part d'aquests immigrants són, a la vegada, nòmades digitals, individus qualificats l'activitat professional dels quals no està lligada a una ubicació en particular (López-Gay et al., 2020). Una vegada més, aquest perfil neix de dues tendències globalitzadores com són la digitalització i la mobilitat (Thompson, 2018). En aquesta línia, cal no oblidar la influència en els processos de gentrificació al sud d'Europa dels estudiants d'Erasmus (Malet-Calvo, 2018).

La relació entre la *lifestyle migration* i el turisme ha estat subratllada per diversos autors que afirmen que els *lifestyle migrants* es reubiquen a destinacions turístiques que prèviament han visitat (Benson i O'reilly, 2009; Hall i Williams, 2000; Huete i Mantecón, 2011; O'reilly, 2003). Per tant, la turistificació a Barcelona no només afecta al teixit comercial, sinó que es tracta d'un fenomen gairebé intrínsec a les dinàmiques gentrificadores generals pròpies de la ciutat.

En un estudi sobre gentrificació amb perspectiva de gènere a Barcelona, López-Gay i Sales (2020) afirmen que, entre els anys 2011 i 2018, s'ha internacionalitzat i el·lititzat el perfil socioeconòmic de la població que arriba a Barcelona. En aquesta línia sostenen que, als barris gentrificats, un 45% de les arribades estan protagonitzades per persones nascudes a l'estranger i amb estudis universitaris, sobretot dones. A la Figura 1 s'hi representa la distribució espacial de l'afluència de població estrangera amb estudis superiors a Barcelona.

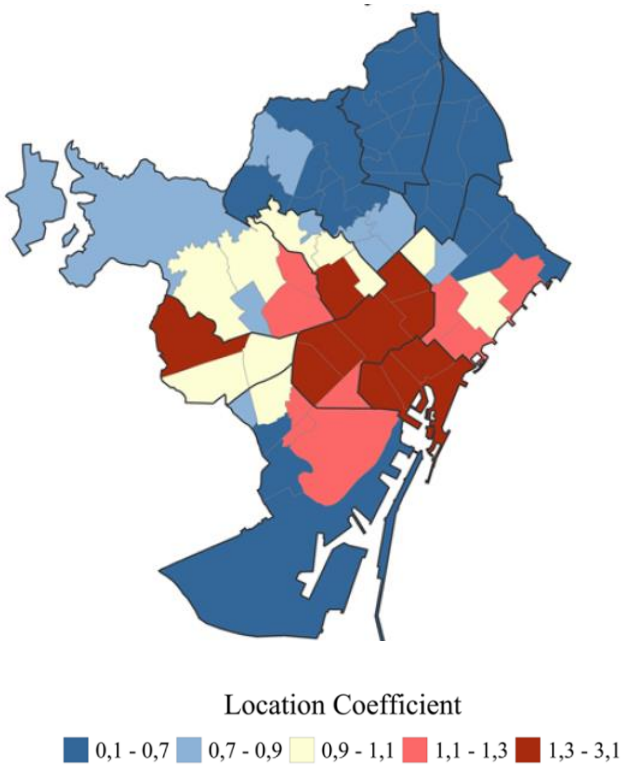

Figura 1. *Afluència de població estrangera amb estudis superiors a Barcelona (2015-2017)*. Font: López-Gay et al., 2020.

Segons aquest mapeig, els 10 barris que tenen un coeficient de locació de població qualificada més alt (vermell fosc) són els següents: Sagrada Família, Fort Pienc, Dreta de l'Eixample, Antiga Esquerra de l'Eixample, Nova Esquerra de l'Eixample, Vila de Gràcia, la Barceloneta, el Raval, el Gòtic, Pedralbes i Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera.

METODOLOGIA

VARIABLE INDEPENDENT: LA GENTRIFICACIÓ

La gentrificació és un concepte molt abstracte i difícil d'operacionalitzar. La manera idònia per fer-ho és disposar d'un índex que associï un valor numèric a cada barri. A aquest efecte, se n'ha elaborat un per a la ciutat de Barcelona seguint la metodologia proposada per Joan R. Riera[3] al seu llibre *L'índex de gentrificació de Barcelona* (2018).

L'ÍNDEX DE RISC DE GENTRIFICACIÓ

Riera (2018) elabora dos tipus d'índexs: l'Índex de Gentrificació (IG) i l'Índex de Risc de Gentrificació (IRG). L'IG permet calcular la variació interanual d'un seguit de variables que

[3] Joan R. Riera és editor de professió, tot i que ha combinat la seva tasca amb l'activitat de formador. Actualment és regidor d'Infància, Joventut i Persones Grans a l'Ajuntament de Barcelona, així com president de l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (Ajuntament de Barcelona, 2019).

s'espera que augmentin o disminueixin en un context de gentrificació: la salut dels residents, la població infantil, la població amb escassos recursos econòmics, la migració, la població en general, el nivell d'estudis i el nivell d'ingressos.

Tot i que la metodologia emprada en l'IG és la més usada en estudis en què es quantifica la gentrificació (Haspel i Knotts, 2006; López-Gay i Sales, 2020; Michener i Wong, 2018), s'ha preferit optar per l'Índex de Risc de Gentrificació, el qual s'explicarà a continuació, perquè "*mesura el risc que un territori pugui esdevenir gentrificat*" (Riera, 2018: 57), i és precisament en aquesta situació de risc, percebuda pels veïns, en què s'espera una alteració en el seu nivell de participació política. És a dir, es preveu que l'impacte en la variable dependent succeeixi durant l'inici del procés gentrificador, no al final, quan la situació ja s'ha estabilitzat. A més, l'IRG se centra en variables econòmiques, les quals es consideren més representatives de la gentrificació segons la visió generalitzada que es té a Barcelona sobre el fenomen.

Els estudis que analitzen la influència de la gentrificació en la participació política i usen índexs semblants a l'IG han de partir d'una divisió inicial entre antics i nous residents (Haspel i Knotts, 2006; Michener i Wong, 2018). No obstant, aquest càlcul no resulta necessari en l'IRG, ja que el desplaçament poblacional encara no s'ha produït. Per tant, es pot estimar l'efecte de la gentrificació exclusivament en els residents originaris, els únics als qui se'ls preveu un impacte en termes de participació política (Haspel i Knotts, 2006).

L'Índex de Risc de Gentrificació es composa de variables causals[4], elements estructurals[5] i una variable d'efectes[6]. Les variables causals són els increments dels preus de compra i lloguer, les estructurals són l'estructura d'habitatges de lloguer i de propietat (dins de la propietat es ponderen les compres d'obra nova i de pisos de segona mà) i la recomanació del Banc d'Espanya del percentatge de renda que cal destinar a l'habitatge: un 35% (Banco de España, 2017), i la variable d'efectes és l'increment de la renda familiar disponible per càpita, que s'usarà com a factor de correcció i territorialització de l'índex[7].

[4] Les que provoquen l'efecte d'expulsió.
[5] No incentiven ni desincentiven la gentrificació, sinó que expressen realitats materials de la ciutat.
[6] Indica si existeix o no gentrificació.
[7] Tots els indicadors es troben disponibles a la pàgina web de l'Oficina Municipal de Dades del Departament d'Estadística i Difusió de Dades de l'Ajuntament de Barcelona. Disponible a https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/catala/index.htm

En paraules de Riera (2018):

> ..."la manera de saber si els estrats amb un nivell de renda més baix es poden veure pressionats a abandonar un territori és esbrinant quin efecte té l'increment del preu de l'habitatge en la seva cistella de la compra corregida amb l'increment de renda produït en l'exercici en qüestió en el barri d'estudi" (p. 58).

Així doncs, l'índex resultant pren la següent configuració:

$$IRG = \frac{(\Delta PC \times pP) + (\Delta PL \times pLl)}{RCH - \Delta RFpC}$$

I s'interpreta de la següent manera: increment del preu de compra ponderat entre obra nova i segona mà (ΔPC), multiplicat per la proporció de propietat (*pP*), més l'increment de preu del lloguer (ΔPL) multiplicat per la proporció de lloguer (pLl), dividit per la recomanació del percentatge de la cistella de la compra que cal destinar a l'habitatge (RCH=0,35) menys l'increment de renda produït en l'any en qüestió (ΔRFpC)[8].

Aquesta és la primera vegada que es calcula l'IRG complet per als barris de la ciutat de Barcelona. Tot i que Riera n'explica la metodologia, només el calcula per 4 barris. L'únic antecedent trobat a la literatura pel que fa a una quantificació de la gentrificació per a tots els barris de Barcelona és l'índex elaborat per López-Gay i Sales en el seu estudi "*La gentrificació a la ciutat de Barcelona des d'una perspectiva de gènere: aproximació quantitativa*" (2020), però s'ha descartat el seu ús per la semblança en l'elecció de variables a la tipologia de l'IG.

Cal concebre la gentrificació com un procés dinàmic, no com quelcom estàtic. Per això, les variables incloses en la seva quantificació s'han d'interpretar des d'una òptica de canvi entre un període inicial i un de final. No obstant, l'extensió d'aquest període difereix segons l'estudi. En alguns casos s'ha optat per mesurar el canvi en l'interval d'una dècada (Haspel i Knotts, 2006; Michener i Wong, 2018); en d'altres, s'ha triat un període de 6 anys (López-Gay i Sales, 2020). No obstant, Riera es decanta per la interanualitat, argumentant que "*si es fa una anàlisi molt àmplia en el temps, es descobriran de ben segur molts canvis i oscil·lacions en la morfologia dels barris, però difícilment seran atribuïbles al fenomen de la gentrificació, ja que*

[8] Les xifres en preus corresponents a l'any 2015 s'han actualitzat segons l'IPC, tal com s'indica al llibre. Variació desembre 2015-desembre 2016: 1,6%. Font: actualitzador de rendes de l'INE. Disponible a https://www.ine.es/calcula/

són molts els agents als quals els barris estan exposats: crisis econòmiques, migracions, etc." (Riera, 2018: 41). Per una qüestió de cenyiment a la metodologia proposada, en aquest estudi també s'usarà un interval d'un any; concretament, s'observarà el canvi en les variables de l'IRG del 2015 al 2016. L'elecció d'aquest període respon a la font usada per mesurar la variable dependent: una enquesta realitzada l'any 2016.

Una vegada realitzats els càlculs, el resultat final ha estat l'associació d'un valor numèric a cada barri. Els valors de l'IRG oscil·len entre el 2,1 del barri més gentrificat, La Clota, i el -1,49 del menys gentrificat, Vallbona. Tot i així, la majoria de barris s'emmarquen entre el 0 i l'1. L'IRG de Barcelona és 0,3. La Figura 2 en mostra un mapeig[9].

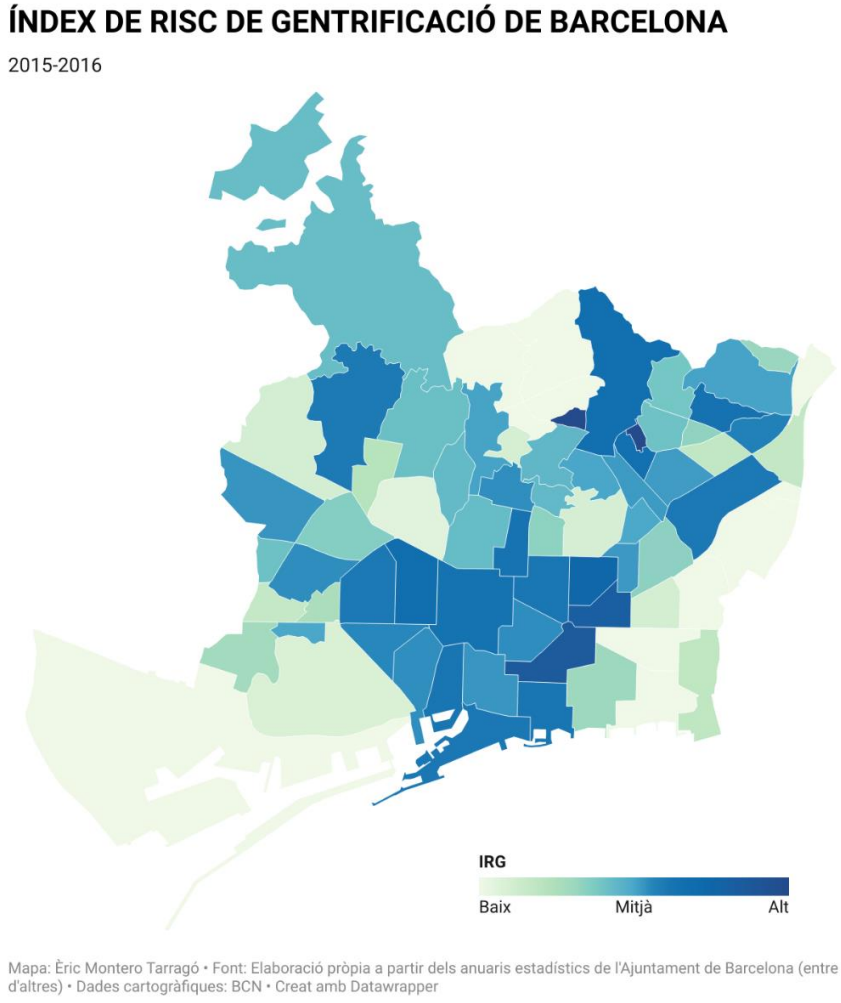

Figura 2. *Índex de Risc de Gentrificació de Barcelona (2015-2016)*. Elaboració pròpia. Creat amb *Datawrapper*.

[9] El mapeig s'ha considerat l'opció més òptima a l'hora de visualitzar els resultats de l'IRG. A efectes de no repetir informació en el gruix de la tesi, la taula amb els barris ordenats pel valor de l'IRG està disponible als annexos.

A continuació s'ofereix una explicació per als valors més extrems:

- **La Clota**: L'elevat valor assignat es deu a un augment inusual del preu de compra entre el 2015 i el 2016 que fa incrementar el numerador de la fórmula. Al seu torn, aquest augment es deu al poc nombre de compravendes registrades els dos anys en un barri tan petit. L'any 2015 només se'n van registrar 4, totes elles d'habitatges usats; en canvi, el 2016 se'n van registrar 3, totes d'habitatges d'obra nova. Així doncs, el fet que els segons siguin molt més cars que els primers, sumat a la coincidència que les compravendes dels primers es van emmarcar únicament en el 2015 i les dels segons en el 2016, explica l'elevat increment del PC.
- **Vallbona**: El valor negatiu es deu al fet que l'increment interanual de la RFpC (un 42%) és el més alt de tota la ciutat, superant el 35% de l'RCH i invertint el signe del denominador. És l'únic cas en què l'IRG negatiu es deu al denominador, de tal manera que aquest resulta en una xifra suficientment baixa com perquè, en valor absolut, l'IRG sigui tan alt.

A simple vista resulta difícil identificar patrons geogràfics, ja que els nivells de risc de gentrificació entre barris es mostren força heterogenis. No obstant, s'observa una zona homogènia amb un alt risc de gentrificació (color blau fosc) que ocupa la totalitat dels districtes de l'Eixample i Ciutat Vella, així com els barris ubicats més a l'oest del districte de Sant Martí. Això concorda amb l'anteriorment comentada expansió del fenomen a barris propers a Ciutat Vella a partir de la crisi del 2008.

Establint una comparativa entre les figures 1 i 2 es fa palesa la intensa relació entre immigració qualificada i gentrificació a Barcelona. En aquest sentit, es pot apreciar com els barris que tenen un coeficient de locació de població qualificada més alt a la Figura 1 (vermell fosc) coincideixen àmpliament amb la taca homogènia de color blau fosc del mapa de l'IRG (és a dir, amb els barris que pateixen un risc de gentrificació més elevat)[10]. Dels 10 barris amb un coeficient de locació més alt, únicament dos (Pedralbes i Vila de Gràcia) tenen un IRG inferior al de Barcelona. És a dir, l'arribada de població estrangera qualificada es tradueix en un augment de la RFpC en aquests barris, la qual cosa repercuteix en un increment tant del PC com del PL. Aquestes tres variables són directament proporcionals al valor final de l'índex

[10] Els períodes temporals d'ambdues figures coincideixen.

(quan augmenten, l'IRG també ho fa[11]); per tant, l'arribada de població estrangera actuaria com a potenciadora del risc de gentrificació dels barris de Barcelona, el qual podria conduir a un eventual desplaçament dels residents originaris.

VARIABLE DEPENDENT: LA PARTICIPACIÓ POLÍTICA

Tal com s'ha comentat anteriorment, la font d'on s'ha extret la variable dependent és una enquesta realitzada l'abril de 2016 en el marc de la investigació "*Emerging Modes of Political Protest: Paths to Political Inclusion*" (Anduiza, 2016). Les persones enquestades van ser seleccionades a l'atzar i representen una mostra de 1510 individus. Tot i que les preguntes tracten sobre temes d'interès general dels barcelonins i barcelonines, aquest estudi se centrarà únicament en el bloc de participació política. Es tracta d'una enquesta estratificada per barris, de tal manera que es podrà associar un valor d'IRG a cada observació.

L'operacionalització del concepte "participació política" s'ha dut a terme mitjançant la creació de dos índexs extrets de dues preguntes de l'enquesta. Així doncs, s'analitzaran per separat dues variables dependents diferents.

L'ÍNDEX DE MANIFESTACIONS

El primer dels índexs s'ha extret d'una pregunta total on s'insta als enquestats a recordar si darrerament han participat en manifestacions o concentracions segons el tipus:

1) Contra la corrupció.
2) Contra les retallades.
3) Contra els desnonaments.
4) Amb motiu d'una vaga.
5) De suport a la independència de Catalunya.
6) Per l'1 de maig.
7) Per algun problema del seu barri.

Cada "Sí" s'ha comptabilitzat com un 1, i cada "No" com un 0. S'ha creat una nova variable anomenada "Índex de Manifestacions" (IM), on cada observació té associada una xifra corresponent al nombre total de tipus de manifestacions a les quals ha assistit. Els ítems de l'índex presenten un alfa de Cronbach de 0,7812, un nivell que en garanteix la fiabilitat gràcies a l'elevada consistència entre els mateixos.

[11] A menys que l'increment de la RFpC superi la RCH. Aleshores, el valor de l'IRG esdevé inversament proporcional a l'increment de la RFpC, ja que s'inverteix el signe del denominador. Es tracta d'una limitació metodològica en la formulació de l'índex que, no obstant, només afecta al barri de Vallbona.

L'IM compta amb 1.488 observacions[12]. El conjunt d'individus inclosos en la mostra han participat, de mitjana, en 1,33 tipus de manifestacions diferents, una xifra que es considera força baixa i que es preveu que pugui afectar a la viabilitat de la regressió[13]. La desviació estàndard és d'1,77 tipus de manifestacions, considerada també força baixa tenint en compte que el rang de la variable és 7. Per una banda, els tipus de manifestacions que registren una assistència més alta són el suport a la independència[14] i contra les retallades: un 31,7% dels enquestats han assistit a les primeres, i un 28,7% ho han fet a les segones. Per altra banda, les manifestacions menys freqüentades són les que tenen per motiu un problema del barri i el Primer de Maig, amb percentatges d'assistència de l'11,1% i l'11,3%, respectivament[15].

Els barris els residents dels quals han assistit a més tipus de manifestacions són Can Baró, al districte d'Horta-Guinardó, i la Bordeta, a Sants-Montjuïc. Els enquestats de Can Baró han assistit, de mitjana, a 3,13 tipus de manifestacions, una xifra força allunyada dels 2,24 de la Bordeta. L'altra cara de la moneda són els barris del Turó de la Peira, a Nou Barris, i d'Hostafrancs, a Sants-Montjuïc, amb mitjanes de 0,43 i 0,25 respectivament. Tot i que els nivells d'IRG del Turó de la Peira (0,52) i d'Hostafrancs (0,15) són, de mitjana, lleugerament superiors als de Can Baró (0,26) i la Bordeta (0,1), a partir d'aquests valors extrems no es fa palesa una relació inversament proporcional entre el nombre total de tipus de manifestacions assistides i el nivell de risc de gentrificació d'un barri.

L'ÍNDEX DE NOVES FORMES DE PARTICIPACIÓ POLÍTICA

El segon índex segueix el mateix format que el primer. En aquest cas, la pregunta s'orienta a la realització d'una sèrie d'activitats que es poden englobar sota el terme "noves formes de participació política". Són les següents:

1) Secundar una vaga.
2) Penjar banderes, banderoles o pancartes al balcó o a la finestra de casa.
3) Portar pins, xapes, adhesius o samarretes amb reivindicacions polítiques i/o socials.
4) Participar en cassolades.
5) Anar a mítings, conferències, xerrades de contingut polític i/o social.

[12] Els 22 *missings* corresponen a individus que han contestat "No sap" o "No contesta", en comptes de "Sí" o "No", en algun tipus de manifestació.
[13] El fet que hi hagi tanta gent que no ha participat en cap tipus de manifestació (736 d'un total de 1488) homogeneïtza el nivell d'assistència a aquest tipus d'actes per a tots els barris, dificultant una diferenciació en termes geogràfics.
[14] El fet que sigui el tipus de manifestació més freqüentat recolza la justificació del descart de variables relacionades amb la participació política electoral.
[15] Les taules amb el conjunt d'estadístics descriptius exposats estan disponibles als annexos.

6) Donar diners per finançar alguna campanya o recolzar una causa (partit, ONG).
7) Signar peticions en paper o online (change.org, avaaz.org).
8) Participar en alguna audiència pública, consell de barri o processos participatius de l'ajuntament de Barcelona.
9) Adreçar-se a l'ajuntament per demanar millores en els serveis públics (neteja, mobiliari urbà, mobilitat).

La nova variable resultant s'ha anomenat "Índex de Noves Formes de Participació" (INFP), i a cada observació se li associa el nombre d'activitats que ha realitzat. Els ítems presenten un alfa de Cronbach igualment alt com per justificar-ne l'agrupació en l'índex: 0,7743.

L'INFP conté un total de 1.509 observacions. De mitjana, els enquestats han realitzat 2,63 activitats diferents d'un total de 9[16], i la desviació estàndard és de 2,35 tipus d'activitats[17]. D'una banda, les formes de participació política més habituals entre els individus de la mostra són signar peticions (en paper o online) i donar diners per finançar una campanya o recolzar una causa. La primera activitat ha estat realitzada per un 50% dels enquestats, un percentatge lleugerament superior al 43% de la segona. D'altra banda, les formes de participació menys habituals són participar en alguna audiència pública, consell de barri o processos participatius de l'ajuntament de Barcelona (10% dels enquestats) i adreçar-se a l'ajuntament per demanar millores en els serveis públics (17%).

Els barris on els residents realitzen més activitats relacionades amb la participació política (dins les incloses a l'INFP) coincideixen amb els barris els veïns dels quals assisteixen a més tipus de manifestacions. Els enquestats de la Bordeta manifesten haver realitzat, de mitjana, 4,24 noves formes de participació política, una xifra no gaire allunyada de les 4 de Can Baró. El mateix succeeix amb els barris que se situen a la cua: la mitjana pels enquestats d'Hostafrancs és de 0,375 activitats, i pels del Turó de la Peira de 0,929[18].

[16] Tot i que el nombre d'individus que han manifestat no realitzar cap forma de participació política dins les incloses a l'INFP (400) no és tan alt com el d'enquestats que no han participat en cap tipus de manifestació (736), la xifra es considera igualment preocupant de cara a la viabilitat de la regressió.
[17] Tenint en compte el rang, aquesta desviació estàndard també es considera baixa.
[18] La coincidència entre ambdós índexs no és una casualitat. Resulta plausible pensar que un individu que no assisteix a gaires tipus de manifestacions diferents tampoc realitzi gaires activitats englobades dins els nous tipus de participació política. Això, sumat al fet que les N pels enquestats d'Hostafrancs, la Bordeta, Can Baró i el Turó de la Peira són baixes (8, 17, 8 i 14, respectivament), explica el motiu de la coincidència d'índexs.

UNITATS D'ANÀLISI

Tot i que la unitat d'anàlisi de la variable dependent és el ciutadà barceloní, s'ha considerat convenient establir els barris com a unitat d'anàlisi de l'IRG. Estimar l'efecte en la participació política s'ha de fer des d'una perspectiva individual, ja que és l'individu qui manifesta el seu propi grau de mobilització o politització. Contràriament, en tant que la gentrificació és un fenomen eminentment espacial, el més adient és quantificar-la de manera agregada. En aquest sentit, s'han escollit els barris com a unitat d'anàlisi per tres motius.

En primer lloc, existeix una abundant evidència que els barris determinen la participació política dels seus residents (Assensoh i Assensoh, 2001; Cohen i Dawson, 1993; Gay, 2012; Huckfeldt, 1979; Michener, 2013). En segon lloc, els districtes de Barcelona són unitats territorials massa extenses que amaguen dins seu realitats molt diferents. En aquest sentit, dos barris d'un mateix districte poden diferir enormement pel que fa al nivell de gentrificació, de tal manera que el valor atorgat al districte resulti d'una mitjana allunyada del valor real d'ambdós. Finalment, els barris representen una oportunitat per a la interacció cara a cara entre els ciutadans, ajudant a facilitar la col·laboració, vèncer l'egoisme i conduir a resultats polítics basats en el bé comú (Berry et al., 1993).

VARIABLES DE CONTROL

S'han incorporat cinc variables, totes elles presents a l'enquesta, que funcionaran com a control demogràfic. Es tracta de les variables de control més usades en estudis que mesuren l'impacte de la gentrificació en la participació política (Haspel i Knotts, 2006; Michener i Wong, 2018), així com en estudis que mesuren la participació política, bé sigui electoral o no electoral, des d'una altra perspectiva (Brussino et al., 2009; Liu et al., 2009). Són les següents:

1) El sexe. Variable binària.
2) L'edat. Variable contínua.
3) Els ingressos. Variable discreta.
4) Els estudis. Variable ordinal. Partint d'un conjunt ampli de diversos tipus de titulacions, s'ha transformat la variable per agrupar-los en 3: estudis bàsics, estudis secundaris i estudis superiors.
5) El lloc de naixement. Variable nominal. Partint d'un conjunt ampli de nacionalitats, s'ha transformat la variable en binària: nadiu (nascut a Espanya) i no nadiu (resta del món).

RESULTATS

Abans de presentar els resultats, una darrera consideració metodològica. L'enquesta usada per operacionalitzar la participació política està estratificada per barris; per tant, resulta comprensible que els enquestats d'un mateix barri comparteixin certes característiques (com, per exemple, el nivell d'ingressos). Així doncs, s'està incorrent en una violació de l'assumpció bàsica en estadística d'independència entre les observacions. Plantejant un model d'efectes fixos per barri, incloent aquesta variable en la regressió, s'aconseguiria controlar per aquesta dependència. No obstant, en aquest cas el model presentaria un problema de multicol·linealitat, ja que la variable inclosa seria una funció lineal d'una altra variable independent: l'IRG. Per superar aquestes adversitats caldria realitzar una regressió multinivell, però no es disposa de la capacitat necessària per dur-la a terme.

Predictor	**Estimador**	**EE**	**t**	**p**
Constant	1,9499	0,26814	7,272	<.001
IRG	0,0902	0,20761	0,435	0,664
Sexe (home-dona)	-0,0276	0,10487	-0,263	0,792
Estudis secundaris - estudis bàsics	0,5427	0,15831	3,428	<.001
Estudis superiors – estudis bàsics	0,9181	0,16630	5,521	<.001
Edat	-0,0176	0,00333	-5,264	<.001
Ingressos	-0,0106	0,02022	-0,525	0,600
Lloc de naixement (nascut fora – nadiu)	-0,9201	0,13817	-6,659	<.001

Figura 3. *Taula de regressió amb l'IM com a variable dependent*. Elaboració pròpia mitjançant el software estadístic Jamovi.

Predictor	**Estimador**	**EE**	**t**	**p**
Constant	1,81085	0,32921	5,501	<.001
IRG	-0,08912	0,25513	-0,349	0,727
Sexe (home-dona)	0,14043	0,12846	1,093	0,275
Estudis secundaris - estudis bàsics	1,03118	0,19431	5,307	<.001
Estudis superiors – estudis bàsics	1,77732	0,20429	8,700	<.001
Edat	-0,00717	0,00409	-1,751	0,080
Ingressos	0,08604	0,02476	3,475	<.001
Lloc de naixement (nascut fora – nadiu)	-1,58090	0,16974	-9,314	<.001

Figura 4. *Taula de regressió amb l'INFP com a variable dependent*. Elaboració pròpia mitjançant el software estadístic Jamovi.

Així doncs, s'ha realitzat una regressió lineal en la qual s'ha pretès estimar l'impacte en l'assistència a manifestacions, d'una banda, i en la realització d'activitats considerades "noves formes de participació política", de l'altra, d'un canvi unitari en el risc de gentrificació a Barcelona, controlant per sexe, edat, ingressos, estudis i lloc de naixement. En aquest sentit, un canvi unitari en l'IRG d'un barri estaria associat a un increment de 0,09 tipus de manifestacions assistides per part dels seus residents, així com a una reducció de la mateixa quantia pel que fa a les activitats emmarcades en les noves formes de participació política. Per tant, el model aportaria evidències a favor tant de la teoria de la mobilització com de la teoria de la desmobilització segons es tracti de l'assistència a manifestacions o de la realització de noves formes de participació política, respectivament.

Malauradament, el valor p en la regressió realitzada amb l'IM és de 0,66; a la regressió duta a terme amb l'INFP, aquest valor és de 0,73. Per tant, els coeficients no són estadísticament significatius i no es pot descartar que siguin equivalents a 0. Així doncs, les dues hipòtesis plantejades (mobilització o desmobilització) es rebutgen. O, cosa equivalent, les dades de què es disposa no permeten estimar l'efecte de la gentrificació en el grau de politització de la població.

Tot i que es podria adduir que el model plantejat no és consistent amb la teoria ni amb les hipòtesis, es considera que la inviabilitat de les regressions lineals realitzades es deu principalment a la petitesa de la mostra i a la interanualitat en el càlcul de l'IRG. Pel que fa a la primera, resulta vertaderament difícil fer inferència estadística a partir d'una mostra de 1.510 persones; encara que pugui semblar relativament gran, la mitjana d'observacions per a cadascun dels 73 barris de la ciutat és de 21. Quant a la segona, el fet d'haver triat els anys 2015 i 2016, un període aleatori (escollit en base a l'any de realització de l'enquesta), pot no ser representatiu de la gentrificació en general de Barcelona. És a dir, es podria tractar d'un període excepcional en què el fenomen s'ha manifestat d'una manera especialment dèbil. A més, cap la possibilitat que els canvis succeïts als barris i recollits per les variables de l'IRG hagin sigut vagament percebuts pels veïns en un període tan curt; en aquest sentit, pot ser que els efectes mobilitzador o desmobilitzador només siguin observables a llarg termini, com per exemple un lustre o una dècada.

Nogensmenys, la majoria de les variables de control han resultat ser estadísticament significatives a l'1% de nivell de significació. Aquest contrast amb l'IRG es deu a que aquestes variables de control, extretes de l'enquesta, són dades individuals, mentre que l'IRG és una

dada agregada per barris. A banda de resultar estadísticament significatives, l'impacte en l'IM i l'INFP és el que cabria esperar. La disposició de recursos per a participar (temps, diners i activitats cíviques) està fortament associada al nivell d'ingressos, raça i pertinença ètnica, sexe, educació, estat civil i edat (Verba et al., 1995; Scholzman et al., 1993). Concretament, l'estatus socioeconòmic i el nivell educatiu són els predictors més emfatitzats pel que fa a la implicació política (Famhy, 1999; Villarroel, 1998).

Quant al nivell d'estudis, el fet d'haver cursat estudis secundaris està associat a una participació en 0,5 tipus de manifestacions més respecte aquells qui tenen estudis bàsics, així com a la realització d'una activitat més dins les englobades a l'INFP. Els quocients són de 0,9 per a l'IM i d'1,8 per a l'INFP pel que fa a la comparativa entre estudis superiors i bàsics.

L'edat resulta estadísticament significativa únicament a l'IM; en aquesta regressió, un increment unitari en l'edat està associat a un decrement de 0,02 en el nombre de tipus de manifestacions diferents a les quals s'ha assistit. Tot i semblar un canvi irrisori, la literatura recolza la relació negativa entre l'edat i qualsevol tipus de protesta (Bean, 1991).

La variable ingressos només resulta estadísticament significativa a la regressió de l'INFP. Aquí, un increment unitari en els ingressos està associat a un augment de 0,09 activitats considerades noves formes de participació política.

Per últim, pel que fa a la variable binària del lloc de naixement, néixer fora d'Espanya s'associa a una participació en 0,9 tipus de manifestacions menys respecte aquells que són nadius. A la regressió de l'INFP, aquest quocient és d'1,6. Quant al sexe, la variable no ha resultat estadísticament significativa en cap de les dues regressions.

En definitiva, els resultats de l'enquesta concorden amb la lògica existent sobre el perfil de l'individu activament participatiu en l'àmbit del comportament no electoral: una persona jove, amb ingressos relativament alts, nativa i amb estudis superiors.

Encara que els resultats no acompanyin la teoria plantejada, convé emfatitzar la dificultat d'estimar els efectes de la gentrificació en la participació política en un context com el de Barcelona. I aquesta dificultat rau en la variable independent; més concretament, en la importància d'adaptar la pròpia conceptualització de la gentrificació a cada conjuntura. El següent apartat tractarà aquesta problemàtica.

DISCUSSIÓ: GENTRIFICACIÓ O TURISTIFICACIÓ?

La literatura clàssica sobre gentrificació, eminentment estatunidenca, no contempla la simbiosi entre gentrificació i turistificació. No és perquè la segona s'hagi menystingut, sinó perquè aquesta exerceix la seva influència únicament en determinats contextos. I aquest és el cas de Barcelona, on no es pot entendre la gentrificació sense tenir en compte l'impacte del turisme. Però no es tracta de l'únic factor diferencial entre les ciutats nord-americanes i Barcelona. Així doncs, en el present apartat es resumirà aquest contrast de contextos que no afecta únicament a la pròpia conceptualització de la gentrificació, sinó també, i de retruc, als possibles impactes que se'n poden derivar.

Primerament, si abans s'ha exposat el perfil dels gentrificadors, també convé preguntar-se quines són les diferències contextuals pel que fa al perfil dels gentrificats. No resulta inusual que els autors "clàssics" de la gentrificació afirmin que el fenomen damnifica als més vulnerables de la societat: els pobres i els negres (Martin, 2007; Slater et al., 2004; Wyly i Hammel, 2004). D'una banda, el factor racial és, clarament, un dels principals punts diferenciadors entre ambdós contextos. En primer lloc, perquè a les ciutats americanes "*hi ha una correlació molt forta entre l'estructura social de la renda i el color de la pell*" (Riera, 2018: 90). En segon lloc, perquè la segregació racial es fa molt més palesa allí. Als Estats Units, les minories socials tendeixen a ser segregades cap a llocs poc desitjables del casc urbà mentre que la classe mitjana i alta es dispersen en petits barris urbans o zones residencials (Hernández i Casares, 2016). De fet, gran part de la literatura sobre gentrificació i participació política (ja de per si escassa) es centra en l'impacte del fenomen sobre el capital social de la població negra (Liu et al., 2007; Martin, 2007; Newman et al., 2016).

D'altra banda, la gentrificació a Barcelona no afecta únicament als pobres. Bravo (2018) sosté que no es pot explicar l'expulsió com un conflicte de classes. En aquest sentit, i tornant a emfatitzar el fenomen de la turistificació, un grup de joves estrangers de classe treballadora que passen una setmana de vacances a Barcelona es gastaran molts més diners per dia en un allotjament turístic que una persona de classe mitjana o alta que residís en aquest mateix immoble si fos d'ús residencial. D'aquesta manera, plataformes com Airbnb fomenten dinàmiques gentrificadores en què hi cap la possibilitat que els pobres expulsin els rics. A més, els capitals "sense fronteres" poden contribuir a l'extinció d'usos fins i tot en barris com Sarrià o Sant Gervasi (Bravo, 2018). No obstant, i tot i la progressiva tendència general cap al lloguer, l'alt nombre de barcelonins que són propietaris del seu pis fa que no només no pateixin el fenomen de la gentrificació sinó que es beneficiïn dels efectes de la inversió pública i la privada.

Així doncs, l'estructura de la propietat actuaria com a pal·liatiu dels efectes de la gentrificació; una estructura que, als Estats Units, no està tan distribuïda (Riera, 2018).

Per tant, pel que fa al perfil sociodemogràfic, els efectes de la gentrificació als Estats Units són intensos i focalitzats, mentre que a Barcelona són lleus i transversals. Prova d'aquesta feblesa és que, en un context d'augment dels preus com el que s'ha experimentat al llarg de la dècada, no s'hagi observat un augment de la freqüència amb què la població ha fet canvis residencials als barris gentrificats (López-Gay i Sales, 2020). En paraules de Riera, "*estem davant d'un cas de gentrificació molt més "soft", allunyat de la concepció que tenien els ideòlegs del concepte gentrification*" (Riera, 2018: 94).

A banda del perfil sociodemogràfic dels gentrificadors i gentrificats, el contrast de contextos també s'observa en l'entorn polític-econòmic. Mentre que els entorns anglosaxons estan caracteritzats per règims amb actitud liberals cap al mercat de l'habitatge, la majoria de països europeus disposen d'un Estat del Benestar i governs intervencionistes a través de polítiques urbanes i d'habitatge (Murie i Van Kempen, 2009). Conseqüentment, els processos gentrificadors als contextos europeus estan influenciats per aquesta intervenció pública en la propietat de la terra, el control dels lloguers la protecció de la propietat (Lees, 1994).

Una vegada exposat aquest darrer contrast, convé portar a col·lació una frase citada anteriorment en aquest treball: "*La construcció d'una comunitat entre els veïns residents pot servir per atenuar allò que, d'una altra manera, serien els capritxos del mercat*" (Fraser et al., 2003). Si s'analitza el comentari des de la perspectiva comparativa adoptada en aquest apartat, aquests "capritxos del mercat" no tenen per què ser tals. Es podria reformular la frase per adaptar-la al context europeu: "*La construcció d'una comunitat entre veïns residents pot no resultar necessària en situacions en què el mercat està regulat pels poders públics*". És a dir, seguint la hipòtesi de la mobilització, la desprotecció patida pels residents dels barris de majoria negra dels Estats Units provoca que vegin en l'associacionisme veïnal l'única via per fer front als efectes de la gentrificació; contràriament, si aquesta desprotecció no existeix (com és el cas del context europeu), la participació política activa a nivell veïnal no esdevé quelcom essencial.

En aquesta línia, el barri com a epicentre de la politització de l'individu és un altre dels contrastos observats. Bé sigui per la segregació racial a nivell geogràfic o per l'enorme extensió de les ciutats nord-americanes, que provoca que la vida social es desenvolupi gairebé íntegrament als barris, aquests esdevenen entitats polítiques legítimes, reals i tangibles (Martin, 2007). En canvi, els barris a Barcelona no tenen una càrrega política tan marcada. Aquí, la

formació del capital social i la socialització política de l'individu poden dur-se a terme fora del barri[19]. Prova d'això són els resultats de l'estadística descriptiva realitzada en aquest treball: pel que fa a l'IM, el tipus de manifestació menys assistit pels enquestats (un 10%) és "per un problema del seu barri"; quant a l'INFP, el mode de participació política menys freqüent (un 11% dels enquestats) és "participar en alguna audiència pública, consell de barri o processos participatius de l'ajuntament de Barcelona".

En definitiva, els gentrificats a Barcelona no són una població homogènia a nivell ètnic i cultural com perquè l'arribada de nouvinguts al seu barri condueixi a un afebliment del capital social i, conseqüentment, a la marginalitat política. De la mateixa manera, el context polític-econòmic, a través de mecanismes de protecció social, assisteix de manera més o menys efectiva a aquells qui potencialment poden patir els efectes de la gentrificació, de tal manera que l'associacionisme veïnal per fer-hi front no pren tanta preponderància. Així doncs, tant la hipòtesi de la mobilització com la de la desmobilització podrien no ser aplicables al context de Barcelona. Això es deu a les diferències contextuals pel que fa a la gentrificació i, de retruc, als seus impactes, molt menys visibles a la ciutat comtal.

CONCLUSIONS

Tal com s'ha comentat a la introducció, l'objectiu d'aquesta investigació ha estat observar fins quin punt els mecanismes i dinàmiques que subjauen en la relació entre gentrificació i participació política s'apliquen a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, la principal conclusió és que no. El model emprat no ha permès estimar l'efecte de la gentrificació en la participació política; no obstant, això no s'adjudica a una mala elecció de les variables. D'una banda, els resultats de l'IRG són consistents amb la literatura sobre gentrificació a Barcelona[20], per la qual cosa es pot afirmar que s'ha realitzat una correcta quantificació del fenomen. D'altra banda, la formació dels índexs s'ha justificat pels alts nivells de consistència entre els ítems; a més, el comportament entre aquests i les variables de control ha estat l'esperat.

[19] A les zones de classe obrera resulta plausible que les adversitats socioeconòmiques obliguin als seus residents a fer vida al barri permanentment, sense possibilitat de sortir-ne. Per tant, la formació de llaços relacionals es duu a terme en aquest espai. Aquests són els barris propensos a la gentrificació als Estats Units; a Barcelona, en canvi, la gentrificació es duu a terme en barris que ja són de classe mitjana, on la formació de capital social i la socialització política es poden dur a terme, per exemple, amb els companys de l'activitat extraescolar que es realitza a l'altra punta de la ciutat.

[20] En primer lloc, l'expansió de la gentrificació posterior a la crisi de 2008 a barris propers a Ciutat Vella igualment cèntrics, com són els de l'Eixample i els de la part occidental de Sant Martí, encaixa amb el mapeig de la Figura 1. En segon lloc, el binomi gentrificació-turistificació, àmpliament recolzat per la literatura existent, es fa palès en la comparativa entre la Figura 1 i la 2.

Així doncs, la manca de viabilitat del model s'atribueix a quatre factors principalment. En primer lloc, a la petitesa de la mostra; en segon lloc, a l'escassa variabilitat entre barris pel que fa als nivells de participació; en tercer lloc, a la interanualitat en el càlcul de l'IRG i, en quart lloc i més important, a les diferències contextuals referents a un mateix fenomen, les quals impedeixen que l'impacte sobre la participació política a Barcelona sigui tan directament observable com als Estats Units.

En atenció a això, cap de les dues hipòtesis exposades a l'inici d'aquest treball pot ser acceptada. Les teories de la mobilització o la desmobilització no tenen cabuda en un context on, d'entrada, la concepció de la gentrificació és totalment diferent. Les diferències en el perfil dels gentrificadors, en el dels gentrificats i en la conjuntura polític-econòmica dibuixen dos fenòmens que, tot i dur el mateix nom, difereixen enormement l'un de l'altre. Conseqüentment, l'estudi dels seus impactes pren una major viabilitat en el context anglosaxó que en l'europeu. En aquest sentit, tenint en compte les tres característiques principals de la gentrificació a Barcelona (la gentrificació comercial, els fons d'inversió i la turistificació), i atorgant una especial preponderància a la tercera, "*encara és necessària una examinació crítica de les implicacions sobre com la combinació entre migració i turisme afecta als llocs i comunitats als quals s'estableixen*" (Cocola-Gant i López-Gay, 2020: 6).

Encara que els efectes de la gentrificació a Barcelona no són tan devastadors com als Estats Units, cal no menystenir el fenomen, tractar-lo amb la importància que mereix i prendre consciència de les conseqüències negatives derivades de la desregulació. En aquest sentit, l'any 2019 l'Ajuntament de Barcelona va endegar un seguit actuacions per fer-hi front, d'entre les quals destaquen:

- Adquirir habitatges del mercat privat per cedir-los en concepte de lloguer social.
- ATRI (Agrupacions Temporals de Repoblament Inclusiu): l'estratègia pretén ser un instrument per al repoblament inclusiu dels barris més sotmesos als impactes de la indústria turística i el mercat immobiliari.
- Baixos de protecció oficial per a la promoció del comerç.
- Elaborar un cens d'habitatges buits, que poden ser útils per a actuacions envers la gentrificació o pel foment de l'habitatge.
- Obligació dels promotors d'obra residencial nova o grans rehabilitacions que es facin a qualsevol barri de la ciutat a cedir a l'Ajuntament el 30% dels pisos per destinar-los a habitatge privat regulat.

Deixant de banda el context específic barceloní, l'estudi en general de l'impacte de la gentrificació en la participació política hauria d'incloure una perspectiva qualitativa. En aquest sentit, els estudis quantitatius no són apropiats per detectar les idiosincràsies particulars de cada barri, discernir la importància dels actes polítics que no són fàcilment mesurables en una enquesta o entendre els matisos sobre com els individus i les comunitats responen a la gentrificació (Michener i Wong, 2018). Alternativament, una enquesta panel permetria harmonitzar els beneficis dels estudis qualitatius i quantitatius. Donat el caràcter llargterminista del fenomen, es podria analitzar l'evolució tant de les actituds polítiques com del grau de mobilització dels individus de la mostra en ser sotmesos a processos gentrificadors. Incloent en la mostra un grup de control, és a dir, residents de barris no gentrificats ni en risc de ser-ho, es podria aïllar l'efecte de la gentrificació.

En l'era de la digitalització, les teories de la mobilització i la desmobilització s'haurien d'adaptar a les realitats contemporànies. A aquest efecte, caldria incloure la influència de les xarxes socials en estudis d'aquest tipus. En primer lloc, convindria analitzar quin impacte tindrien en termes de mobilització veïnal en contextos gentrificadors. En segon lloc, caldria estudiar fins quin punt exerceixen una funció de fòrum de socialització política. En aquesta línia, els efectes de la gentrificació en termes de desplaçament polític podrien no ser tan devastadors en un context on el centre neuràlgic de formació de capital social s'ha desplaçat de les institucions veïnals (esglésies, casals populars, associacions...) a les xarxes socials.

Pel que fa a les implicacions teòriques d'aquesta investigació, s'ha donat un primer pas en la identificació dels efectes a nivell individual provocats pel fenomen d'estudi a la ciutat de Barcelona. A més, s'ha incidit en la importància de considerar els contextos específics a l'hora de conceptualitzar la gentrificació. La comparativa entre escenaris diferents d'una mateixa realitat és encara un *gap* de la literatura que cal cobrir, ja que aportaria llum a la definició d'un concepte tan abstracte i vagament comprès i conduiria a una eventual divisió del fenomen en tipologies diferenciades. Pel que fa a les implicacions pràctiques, la pionera elaboració completa de l'IRG i l'alt grau de replicabilitat que presenta pot servir a les administracions públiques per detectar precoçment un potencial procés gentrificador a una determinada zona i actuar en conseqüència des de la previsió.

En definitiva, tot i que en aquest treball s'hagi emfatitzat la debilitat amb què opera la gentrificació a Barcelona, la situació pot canviar en qualsevol moment. Un acostament polític a la desregulació del mercat immobiliari pot tenir conseqüències devastadores pels veïns, i la

repercussió en aquests com a subjectes polítics no s'ha de menystenir. En aquest sentit, i fent referència de nou a les hipòtesis inicials d'aquesta investigació, un agreujament del fenomen de la gentrificació podria implicar o bé un allau de mobilitzacions o bé una agudització de la ja preocupant alienació política actual. En qualsevol cas, s'ha d'estar preparat.

BIBLIOGRAFIA

Ajuntament de Barcelona (2016). Estadístiques de Barcelona, Districtes i Barris. *Oficina Municipal de Dades - Departament d'Estadística i Difusió de Dades*. Disponible a https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/catala/index.htm

Ajuntament de Barcelona (2018). *Pla Especial Urbanístic d'Ordenació de les Activitats de Pública Concurrència, Comerços Alimentaris, Serveis Turístics i Altres Activitats al Districte de Ciutat Vella (Pla d'Usos de Ciutat Vella).*

Ajuntament de Barcelona (2019). *Mesures davant la Gentrificació i pel Dret a l'Habitatge*.

Anduiza, E. (2016). Emerging Modes of Political Protest: Paths to Political Inclusion. *RecerCaixa Project*.

Assensoh, A. i Assensoh, Y. (2001). Inner-City Contexts, Church Attendance, and African-American Political Participation. *Journal Politics, 63* (3), 886-901.

Auger, D. (1979). The Politics of Revitalization in Gentrifying Neighborhoods: The Case of Boston's South End. *American Planning Association Journal, 45,* 515-522.

Banco de España (2017). *Informe Sobre la Crisis Financiera y Bancaria en España, 2008-2014*.

Bean, C. (1991). Participation and Political Protest: A Causal Model with Australian Evidence. *Political Behavior, 13* (3), 253-283.

Benson, M. i O'reilly, K. (2009). Migration and the Search of a Better Way of Life: A Critical Exploration of Lifestyle Migration. *The Sociological Review, 57* (4), 608-625.

Berry, J., Portney, K. i Thomson, K. (1993). *The Rebirth of Urban Democracy*. Brookings.

Betancur, J. (2002). The Politics of Gentrification: The Case of West Town in Chicago. *Urban Affairs Review, 37* (6), 780-814.

Bravo, D. (2018). Cinc Paradoxes Sobre Gentrificació. *Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, Estratègies, Planejament, 60,* 152-155.

Bridge, G. (2006). Perspectives on Cultural Capital and the Neighborhood. *Urban Studies, 43* (4), 719-730.

Brussino, S., Rabbia, H. i Sorribas, P. (2009). Perfiles Sociocognitivos de la Participación Política de los Jóvenes. *Revista Interamericana de Psicología, 43* (2), 279-287.

Campbell, D. (2006). Why We Vote: How Schools and Communities Shape our Civic Life. *Princeton University Press*.

Chernoff, M. (1980). Social Displacement in a Renovating Neighborhood's Commercial District: Atlanta. *Pergamon*, 204-219.

Cocola-Gant, A. i López-Gay, A. (2020). Transnational Gentrification, Tourism and the Formation of "Foreign-Only" Enclaves in Barcelona. *Urban Studies, 57* (15), 3025-3043.

Cohen, C. i Dawson, M. (1993). Neighborhood Poverty and African-American Politics. *Cambdridge University Press, 87* (2), 286-302.

Coleman, J. (1988). Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology, 94*, 95-120.

Cordova, T. (1991). Community Intervention Efforts to Oppose Gentrification. *Rutgers University Press*, 25-48.

De los Llanos, R., i López-Rodríguez, D. (2019). Evolución Reciente del Mercado del Alquiler de Vivienda en España. *Boletín Económico/Banco de España, 3* (18).

Di Feliciantonio, C. i Salvati, L. (2015). "Southern" Alternatives of Urban Diffusion: Investigating Settlement Characteristics and Socio-Economic Patterns in Three Mediterranean Regions. *Tijdshrift voor Economische en Sociale Geografie, 106* (4), 453-470.

Famhy, E. (1999). Young People's Political Participation: Results from a 1996 MORI Omnibus Survey. *Radical Statistics, 70*.

Fraser, J. (2004). Beyond Gentrification: Mobilizing Communities and Claiming Space. *Urban Geography, 25* (5), 437-457.

Fraser, J. i Lepofsky, J. (2003). Building Community Citizens: Claiming the Right to Place-Making in the City. *Urban Studies, 40* (1), 127-142.

Fraser, J., Kick, L. i Williams, J. (2002). Neighborhood Revitalization and the Practice of Evaluation in the United States: Developing a Margin Research Perspective. *City and Community, 1*(2), 223-244.

Fraser, J., Lepofsky, J., Kick, E. i Williams, P. (2003). The Construction of the Local and the Limits of Contemporary Community Building in the United States. *Urban Affairs Review, 38* (3), 417-445.

Fresnillo, I. (2018). La Transformació del Comerç de Proximitat als Barris. *Regió Metropolitana de Barcelona: Territori, Estratègies, Planejament*, 140-150.

Gay, C. (2012). Moving to Opportunity: The Political Effects of a Housing Mobility Experiment. *Urban Affairs Review, 48* (2), 147-179.

Glass, R. (1964). *London: Aspects of Change*. Centre for Urban Studies.

Harris, F. (1999). Something Within: Religion in African-American Political Activism. *Oxford University Press*.

Henig, J. (1980). Gentrification and Displacement Within Cities: A Comparative Analysis. *Social Science Quarterly, 61* (3-4), 638-652.

Hernández, A. (2016). De la Botiga a la Boutique: Gentrificación Comercial en el Casc Antic de Barcelona. *Revista de Estudios Urbanos y Ciencias Sociales, 6* (1), 79-99.

Hernández, T. i Casares, E. (2016). Diferenciación Socio-Espacial y Segregación Racial en España. *Barataria, 21*, 91-109.

Hochstenbach, C., Musterd, S. i Teernstra, A. (2015). Gentrification in Amsterdam: Assessing the Importance of Context. *Population, Space and Place, 21*, 754-770.

Huckfeldt, R. (1979). Political Participation and the Neighborhood Social Context. *American Journal of Political Science, 23* (3), 579-592.

Huete, R. i Mantecón, A. (2013). La Migración Residencial de Noreuropeos en España. *Convergencia, 20* (61), 219-245.

Jessop, B. (2002). Liberalism, Neoliberalism and Urban-Governance: A State-Theoretical Perspective. *Antipode, 34*, 452-472.

Knotts, H. i Haspel, M. (2006). The Impact of Gentrification on Voter Turnout. *Social Science Quarterly, 87* (1), 110-121.

Lees, L. (1995). Gentrification in London and New York: an Atlantic Gap?. *Housing Studies, 9*, 199-217.

Levy, P. i Cybriwsky, R. (1980). The Hidden Dimension of Class and Culture: Philadelphia. *Pergamon*, 138-155.

Ley 14/2013, de 27 de septiembre, de apoyo a los emprendedores y su internacionalización (2013). *BOE-A-2013-1007, I. Disposiciones Generales,* 28/9/2013, 78787-78882. Disponible a https://www.boe.es/eli/es/l/2013/09/27/14

Liu, B., Wright, S. i Orey, B. (2009). Church Attendance, Social Capital, and Black Voting Participation. *Social Science Quarterly, 90* (3), 576-592.

López-Gay, A. i Sales, J. (2020). La Gentrificació a la Ciutat de Barcelona des d'una Perspectiva de Gènere: Aproximació Quantitativa. *Centre d'Estudis Demogràfics*, 1-15.

López-Gay, A., Andújar-Llosa, A. i Salvati, L. (2020). Residential Mobility, Gentrification and Neighborhood Change in Spanish Cities: A Post-Crisis Perspective. *Spatial Demography, 8*, 351-378.

López-Gay, A., Sales, J., Solana, M., Fernández, A i Peralta, A. (2020). Midiendo los Procesos de Gentrificación en Barcelona y Madrid: Una Propuesta Metodológica. *Congreso Internacional Ciudad y Territorio Virtual*, 13.

Malet-Calvo, D. (2018). Understanding International Studies Beyond Studentification: A New Class of Transnational Urban Consumers. The Example of Erasmus Students in Lisbon (Portugal). *Urban Studies, 55* (10), 2142-2158.

Martin, L. (2007). Fighting for Control: Political Displacement in Atlanta's Gentrifying Neighborhoods. *Urban Affairs Review, 42* (5), 603-628.

Mayer, M. (2003). The Onward Sweep of Social Capital: Causes and Consequences for Understanding Cities, Communities and Urban Movements. *International Journal of Urban and Regional Research, 27*, 108-130.

Michener, J. (2013). Neighborhood Disorder and Local Participation: Examining the Political Relevance of "Broken Windows". *Political Behavior, 35*, 777-806.

Michener, J. i Wong, D. (2018). Gentrification, Demobilization and Participatory Possibilities. *Lexington Books*, 123-144.

Newman, B., Velez, Y., Pearson, S. (2016). Diversity of a Different Kind: Gentrification and its Impact on Social Capital and Political Participation in Black Communities. *Journal of Race, Ethnicity and Politics, 1*, 316-247.

O'reilly, K. (2003). When is a Tourist? The Articulation of Tourism and Migration in Spain's Costa del Sol. *Tourist Studies, 3* (3), 301-317.

Putnam, R. (1993). Making Democracy Work. *Princeton University Press*.

Putnam, R. (2001). Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community. *Political Science and Politics*.

Reese, R. i Brown, L. (1995). The Effect of Religious Messages on Racial Identity and System Blame Among African Americans. *Journal of Politics, 57* (1), 24-43.

Riera, J. (2018). *L'Índex de Gentrificació de Barcelona*. Edicions els Llums.

Robinson, T. (1995). Gentrification and Grassroots Resistance in San Francisco's Tenderloin. *Urban Affairs Review, 30* (4), 483-513.

Rontos, K., Grigoriadis, E., Sateriano, A., Syrmali, M., Vavouras, I. i Salvati, L. (2016). Lost in Protest, Found in Segregation: Divided Cities in the Light of 2015 Referendum in Greece. *City, Culture and Society, 7* (3), 139-148.

Rosenstone, S. i Hansen, J. (1993). Mobilization, Participation and Democracy in America. *Macmillan Publishing Company*.

Sánchez-Moral, S., Díez-Pisonero, R., Gago-García, C., i Arellano-Espinar, A. (2019). Strategic Sectors in the Knowledge Economy and Development in the City of Madrid and its Region. *Revista de Estudios Andaluces, 38,* 231-233.

Schlozman, K., Verba, S., Brady, H. i Nie, N. (1993). Citizen Activity: Who Participates? What do They Say?. *The American Political Science Review, 87* (2), 303-318.

Scholzman, K., Verba, S., Brady, H. i Erkulwater, J. (1998). Why Can't They Be Like We Were? Understanding the Generation Gap in Participation. *Political Socialization Subcommittee Meeting*.

Slater, T., Curran, W. i Lees, L. (2004). Gentrification Research: New Directions and Critical Scholarship. *Environment and Planning, 36,* 1141-1150.

Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. Routledge.

Smith, N. i Williams, P. (1986). Alternatives to Orthodoxy: Invitation to a Debate. *Gentrification of the city*.

Thompson, B. (2018). Digital Nomads: Employment in the Online Gig Economy. *Glocalism: Journal of Culture, Politics and Innovation, 1*.

Van Kempen, R. i Murie, A. (2009). The New Divided City: Changing Patterns in European Cities. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 100*, 377-398.

Verba, S., Kay, S., Henry, B. i Nie, N. (1993). Race Ethnicity and Political Resources: Participation in the United States. *British Journal of Political Science, 23*, 453-497.

Verba, S., Scolzman, K. i Brady, H. (1995). Voice and Equality. *Harvard University Press*.

Villarroel, G. (1998). De Tal Palo Tal Astilla: Patrones de Socialización Política en Venezuela. *Revista Interamericana de Psicología, 32* (1), 1-20.

Wachsmuth, D. i Weisler, A. (2018). Airbnb and the Rent Gap: Gentrification through the Sharing Economy. *Environment and Planning, 50* (6), 1147-1170.

Wald, K. (2003). *Religion and Politics in the United States*. Rowman and Littlefield.

Walton, H. (1985). Invisible Politics. *State University of New York Press*.

Williams, A. i Hall, C. (2000). Tourism and Migration: New Relationships Between Production and Consumption. *Tourism Geographies, 2* (1), 5-27.

Wyly, E. i Hammel, D. (2004). Gentrification, Segregation and Discrimination in the American Urban System. *Environment and Planning, 36*, 1215-1241.

Zukin, S. (1995). *The cultures of cities*. Blackwell.

ANNEXOS

BARRIS ORDENATS PEL VALOR DE L'IRG

IRG	Barri
2,0952174	42. la Clota
0,99641	47. Can Peguera
0,7964894	66. el Parc i la Llacuna del Poblenou
0,7469571	65. el Clot
0,6425099	64. el Camp de l'Arpa del Clot
0,5514229	08. l'Antiga Esquerra de l'Eixample
0,5427271	43. Horta
0,5180886	46. el Turó de la Peira
0,4985087	50. les Roquetes
0,4950206	07. la Dreta de l'Eixample
0,4878605	32. el Camp d'en Grassot i Gràcia Nova
0,4588738	67. la Vila Olímpica del Poblenou
0,454077	02. el Barri Gòtic
0,4473821	06. la Sagrada Família
0,4333187	03. la Barceloneta
0,4159164	60. Sant Andreu
0,4140857	09. la Nova Esquerra de l'Eixample
0,4097973	23. Sarrià
0,3942732	53. la Trinitat Nova
0,3792398	10. Sant Antoni
0,3635503	05. el Fort Pienc
0,361085	18. Sants
0,3604041	30. la Salut
0,3598157	01. el Raval
0,3448231	20. la Maternitat i Sant Ramon
0,3432441	04. Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera
0,3343186	63. Navas
0,3305851	44. Vilapicina i la Torre Llobeta
0,3266284	45. Porta

0,3105127	54. Torre Baró
0,3091479	28. Vallcarca i els Penitents
0,3016774	36. la Font d'en Fargues
0,2995915	**Barcelona**
0,2983884	14. la Font de la Guatlla
0,297534	62. el Congrés i els Indians
0,2660261	37. el Carmel
0,2629771	34. Can Baró
0,2614087	27. el Putxet i el Farró
0,2570775	31. la Vila de Gràcia
0,2534133	22. Vallvidrera, el Tibidabo i les Planes
0,2482207	25. Sant Gervasi - la Bonanova
0,2444301	17. Sants - Badal
0,2425129	48. la Guineueta
0,2321051	49. Canyelles
0,216544	19. les Corts
0,2070507	61. la Sagrera
0,2062371	33. el Baix Guinardó
0,2032361	51. Verdun
0,1904398	55. Ciutat Meridiana
0,1847291	68. el Poblenou
0,1712888	13. la Marina de Port
0,1544452	15. Hostafrancs
0,1267361	24. les Tres Torres
0,1099694	70. el Besòs i el Maresme
0,1061466	52. la Prosperitat
0,1001419	57. la Trinitat Vella
0,0976789	16. la Bordeta
0,0666096	72. Sant Martí de Provençals
0,0655749	21. Pedralbes
0,0606174	29. el Coll
0,0597474	35. el Guinardó
0,0516978	11. el Poble Sec

0,0352715	26. Sant Gervasi - Galvany
0,0009768	40. Montbau
-0,0222	39. Sant Genís dels Agudells
-0,031327	71. Provençals del Poblenou
-0,142876	69. Diagonal Mar i el Front M.del Poblenou
-0,179086	41. la Vall d'Hebron
-0,320219	38. la Teixonera
-0,431254	58. Baró de Viver
-0,620031	59. el Bon Pastor
-0,630054	12. la Marina del Prat Vermell
-1,02128	73. la Verneda i la Pau
-1,494227	56. Vallbona

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS DE L'IM

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS GENERALS

N	1.488
Missings	22
Mitjana	1,33
Mediana	1,00
Desviació estàndard	1,77
Mínim	0,00
Màxim	7,00

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS PER TIPUS DE MANIFESTACIÓ[21]

	Corrupció	Retallades	Desnonaments	Vaga	Independència	1M	Barri
N	1493	1498	1497	1498	1498	1494	1498
Missings	17	12	13	12	12	16	12
Mitjana	0.176	0.287	0.134	0.209	0.317	0.113	0.111
Mediana	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Desviació estàndard	0.381	0.453	0.341	0.407	0.465	0.317	0.315
Mínim	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
Màxim	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS DE L'INFP

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS GENERALS

N	1.509
Missings	1
Mitjana	2,63
Mediana	2,00
Desviació estàndard	2,35
Mínim	0,00
Màxim	9,00

ESTADÍSTICS DESCRIPTIUS PER ACTIVITAT REALITZADA[22]

	Vaga	Banderes	Pins, xapes, etc.	Cassolades	Mítings	Donar diners	Signar peticions	Consell barri	Adreçar-se Ajuntament
N	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500	1500
Missings	10	10	10	10	10	10	10	10	10
Mitjana	1.80	1.72	1.78	1.64	1.74	1.57	1.50	1.90	1.83
Mediana	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	1.00	2.00	2.00
Desviació	0.550	0.472	0.463	0.539	0.502	0.617	0.656	0.330	0.403
Mínim	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Màxim	7	7	7	7	7	9	7	7	7

[21] El valor de la mitjana representa el percentatge d'enquestats que han assistit a cada tipus de manifestació.
[22] Essent les respostes disponibles 1=Sí i 2=No, restant 1 a la mitjana s'obté el percentatge d'enquestats que no han realitzat aquesta activitat.